

HÁTRÁNYOS ÉS HALMOZOTTAN HÁTRÁNYOS HELYZETŰ JELENTKEZŐK A FELSŐOKTATÁSI FELVÉTELI ELJÁRÁSBAN

PROITY PÉTER

Pécsi Tudományegyetem

„Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola

A 2013 szeptemberében hatályba lépett jogszabályi változások miatt gyökeresen megváltoztak a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű státuszhoz szükséges feltételek. Ezért érdemes megvizsgálni, hogy a jogszabályváltozás milyen következményekkel járt a felsőoktatási felvételi eljárásban többletpontot igényelt és abban részesült jelentkezők számára. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy nem kizárólag a jogszabályváltozás volt hatással az arányszámokra, hanem a státusz igazolására benyújtandó dokumentumok tartalmi és formai kritériumainak változása is. A tanulmány a 2008 és 2018 között lezajlott felsőoktatási felvételi eljárások adatait vizsgálja.

Kulcsszavak: hátrányos helyzet, halmozottan hátrányos helyzet, felsőoktatási felvételi eljárás, inklúzió

The conditions of the disadvantage and cumulative disadvantage have changed radically in September 2013 due to a change in legislation. Therefore, it is worth examining the effect on the change in legislation for applicants, who required and received extra points in the higher education admission procedure. It is important to note, not only due to a change in legislation influenced ratios, but also the change of the substantive and formal criteria for submitted documents. The study examines the data of higher education admission procedures between 2008–2018.

Keywords: disadvantage, cumulative disadvantage, higher education admission procedure, inclusion

Bevezetés

A 2013. évi jogszabály-módosítás óta nem született olyan átfogó elemzés, amely megvizsgálta volna, hogy ez a jogszabályváltozás miként érintette a felsőoktatásba bekerülni szándékozó HH és HHH státuszú jelentkezőket. Ezért a tanulmány azt vizsgálja, hogy 2008 és 2018 között miként alakultak a jelentkezők és felvettek létszámadatai, valamint, hogy miként változott a hátrányos helyzetű (továbbiakban: HH) és a halmozottan hátrányos helyzetű (továbbiakban: HHH) státuszú jelentkezők létszáma. A tanulmány vizsgálja továbbá azt is, hogy az egyes felvételi eljárásokban a jelentkezők és a felvettek számához képest mekkora volt a HH és HHH státuszú jelentkezők aránya, valamint hogy miként változott az egyes években a HH és HHH státuszú jelentkezők és felvettek aránya. Az időszak kiválasztásánál szempont volt, hogy a jogszabályváltozás előtti és utáni időszak ugyanakkora legyen, ezáltal általánosabb megállapítások fogalmazhatók meg.

Az elemzés csak az általános eljárásokat és csak az alap, osztatlan és felsőfokú (szak) képzésre történő jelentkezéseket vizsgálja. Az általános eljárásokban az intézmények teljes képzési skálájukat meghirdetik, szemben a pótfelvételi eljárással (amikor csak az általános felvételi eljárásban szabadon maradt, önköltséges férőhelyekre lehet jelentkezést benyújtani), valamint a keresztfélèves eljárással (ahol túlnyomó többségben mesterképzésre nyújthatnak be jelentkezést). Mesterképzésre történő jelentkezéskor a HH jogcím elbírálása nem központilag történt, hanem az intézmények hatáskörébe tartozott 2017-ig, így ezeket az elemzés nem érinti.

Az elemzett adatok forrásai az Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. és az Oktatási Hivatal gondozásában megjelent felsőoktatási felvételi tájékoztatók, valamint az Oktatási Hivataltól közérdekű adatigénylés keretében kapott létszámadatok.

Inklúzió a felsőoktatásban

Varga (2015) megfogalmazásában: az inklúzió (befogadás) olyan tudatosan működtetett társadalmi határendszer, amely képes a kirekesztést, kirekesztődést meggátolni és a valódi (nemcsak fizikai értelemben vett) hozzáférést biztosítani. Az inklúzió a kultúráknak és közösségeknek azon nézetén alapul, hogy a befogadás soha be nem fejeződő folyamat, állandó munka egy ideálért, amikor a társadalomban tapasztalható kizárási kényszerek eltűnnek. Az inklúzió társadalmi érvényesítésének egyik legfontosabb terpe az oktatás. A befogadó társadalom alapvető forrása a közösség oktatásának, maga az oktatás pedig több mint az iskoláztatás: cselekvés a közösséggel, a közösségben, a közösségért (Forray–Varga 2011).

Az elmúlt évtizedek oktatási kérdéseit érintő diskurzusaiban egyre gyakrabban jelenik meg az inklúzió szemlélete és gyakorlata mint kívánatos együttélési stratégia, s elindult a gondolkodás a tartalmi beavatkozás szükségességéről is. Az inklúzió fogalmának kiindulópontja évtizedekkel ezelőtt a sajátos nevelési igényű (SNI) tanulók iskolai befogadására vonatkozó tevékenység volt. Ugyanakkor az inklúzió által elindított mozgalom mutatott rá arra, hogy a fogyatékkal élő diákok mellett más tanulói csoportok befogadása is szükséges. Az elmúlt másfél évtizedben a célcsoport tehát folyamatosan változott és az SNI tanulók iskolai inklúziója mellett megjelentek más társadalmi cso-

portok, köztük a HH és HHH tanulók is. Jelenleg Magyarországon az oktatási esélyegyenlőség szempontjából a HH és HHH tanulók tartoznak a legnagyobb létszámú csoportba (Varga 2015).

A közoktatásban folyamatosan terjedt az inkluzivitás, az ezredfordulóra pedig megjelentek a különböző felsőoktatási kezdeményezések is (Varga 2015). A felsőoktatás kapcsán elmondható, hogy nehéz értelmezni az inklúzió fogalmát egy olyan színtéren, amely válogatott, szelektált fiatalokat oktat (Forray–Varga 2011). Álláspontom szerint az inklúzió fogalmát elsősorban nem a felsőoktatásban, hanem annak előszobájában, a felvételi jelentkezésnél érdemes megvizsgálni. Az inklúzió a jelenlegi (és a korábbi) felsőoktatási felvételi eljárásokban a legegyszerűbb módon fejeződik ki: a felzárkóztatni kívánt rétegek – melyek közül jelen elemzés a HH és HHH jelentkezőkre fókuszál – többletpontonban részesülnek. A különböző társadalmi cselekvéseknél, jelen helyzetben a felvételi eljárásban, szükséges annak vizsgálta, hogy a megvalósuló tevékenységek (értsd: többletpontok rendszere) valóban szolgálják-e a bennük részt vevők kölcsönös befogadását. Az inklúzió fogalma alatt a kölcsönös befogadás érdekében tett folyamatos és célzott beavatkozásokat értjük, melyeket annak érdekében teszünk, hogy az adott területen az érintett személyek kizárását, kizáródását megakadályozzuk és sikeressé tegyük a felsőoktatási részvételüket (Varga 2015; Arató–Varga 2018). A felvételi eljárásra kivétítve a folyamatot: azért, hogy a HH és HHH jelentkezők ne záródjanak ki a felsőoktatásból, mert eleve hátrányos helyzetből indulnak, számukra többletpont adható, ezzel elősegítve a sikeres felvételt számukra. A fenti definícióból mind a folyamatos, mind a célzott beavatkozás megvalósul, de ezek rendszeres felülvizsgálata sajnálatos módon elmarad.

Hátrányos és halmozottan hátrányos helyzet a jogszabályokban

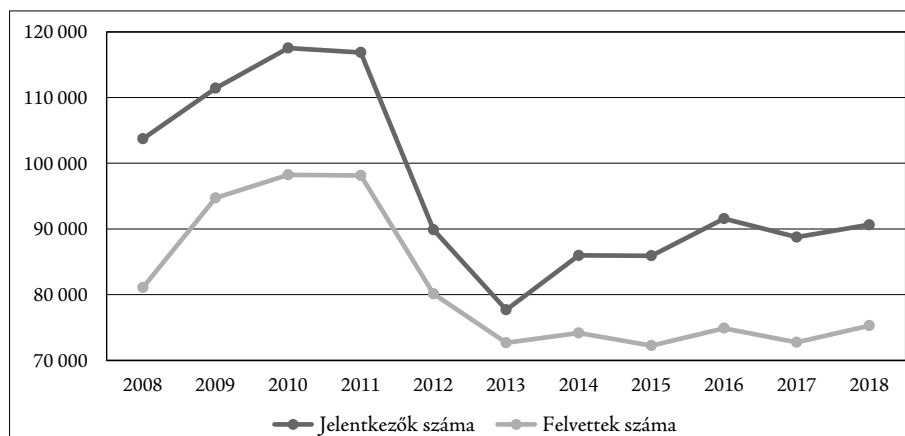
A HH és HHH státusz korábban a felsőoktatási törvényben, jelenleg a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényben definiált kategória (Nyüsti 2012). Azért fontos, hogy a kategória jogszabályban került rögzítésre, mert így egyértelműen megállapítható azon személyek köre, akik többletpontra jogosultak a felsőoktatási felvételi eljárásban.

2013-ig tehát *A felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény 147. §. 10 és 10/A pontja* szabályozta, hogy ki minősül HH, illetve HHH jelentkezőnek. A törvény szövege szerint HH jelentkezőnek minősült, aki a felsőoktatási intézménybe történő beiratkozás időpontjában nem töltötte be a 25. életévét, középfokú tanulmányai alatt rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben vagy támogatásban részesült, illetve állami gondozásban volt. HHH-nak azokat a HH jelentkezőket nyilvánították, akiknek a szülője a tankötelesség válás időpontjában legfeljebb 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezett, valamint ide tartoztak még a tartós nevelésbe vett jelentkezők is. A 2013 szeptemberében hatályba lépett új jogszabály, *A nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény 108. §. 9. és 10. pontja* értelmében a korábbi HHH tanulók a HH csoportba kerültek át. Ennek megfelelően a felvételi eljárás 2013-tól nem választja szét a HH és a HHH jelentkezőket, nem differenciál a többletpontok szempontjából. Ezzel egy időben a korábbi előnyben részesítési kategória is átnevezésre került: „*Esélyegyenlőség biztosítása érdekében járó többletpontok*” nevet kapta.

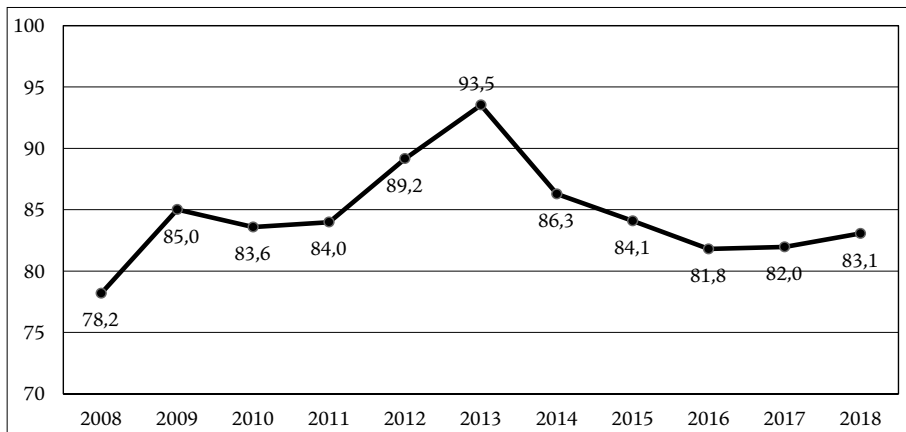
A felsőoktatási felvételi eljárás 2008–2013 között tehát a hatályos jogszabályban meghatározott HH és HHH jogcímet alkalmazta az előnyben részesítés jogcímen adható többletpontok esetén, 2013-tól viszont csak HH jogcímen szerezhető többletpont, vagyis a rendszer egyformán részesíti előnyben a HH és a HHH jelentkezőket. Fontos változás még, hogy 2010 előtt a HH nem volt időtartamhoz kötve, 2010-től viszont a jelentkező középfokú tanulmányai időszakára kellett szólnia, 2013-tól pedig a felsőoktatási felvételi időszakban kell a HH státusznak fennállnia. 2013-ban még az árva jelentkezők is többletpontra voltak jogosultak, azonban 2014-től ezen a jogcímen többletpont már nem adható.

A jelentkezők és a felvettek létszámadatai

A HH és HHH jelentkezők adatai előtt érdemes megvizsgálni, hogy az egyes felvételi eljárásokban hányan jelentkeztek és hány jelentkezőt vettek fel. Az 1. ábra mutatja a jelentkezők és felvettek számát. A felvételi jelentkezők száma a vizsgált időszakban 77 000 és 118 000 fő között mozgott. Egyértelműen látszik, hogy 2008 és 2010 között emelkedett a jelentkezők száma, majd a 2011. évi stagnálást követően 2013-ra meredek zuhanás tapasztalható. A 2014–2018 közötti időszak enyhe emelkedést mutat, de a jelentkezők száma ebben az időszakban is messze elmarad a megelőző időszak jelentkezői létszámaitól, alig lépi át a 90 000 főt. A felvett jelentkezők száma 72 000 és 99 000 fő között alakult a vizsgált időszakban, a megfigyelhető trend pedig alapvetően követi a jelentkezői létszámváltozásokat. Hozzáteve, hogy a tényleges létszámváltozások mérsékeltebbek, mint ami a jelentkezők esetében tapasztalható, melyet jól mutat a felvettek jelentkezőkhöz viszonyított arányszámainak alakulása (2. ábra): 2013-ban mind a jelentkezők, mind a felvettek számában drasztikus visszaesés történt, ugyanakkor az is látható, hogy a jelentkezők csaknem 94 százaléka bekerült a felsőoktatásba, miközben a többi évben ez az arány 90 százalék alatt mozgott (2008-ban például 80 százalék alá is beesett).

1. ábra: Az alap, osztatlan és felsőfokú (szak)képzésre jelentkezők és felvettek száma, 2008–2018 (fő)

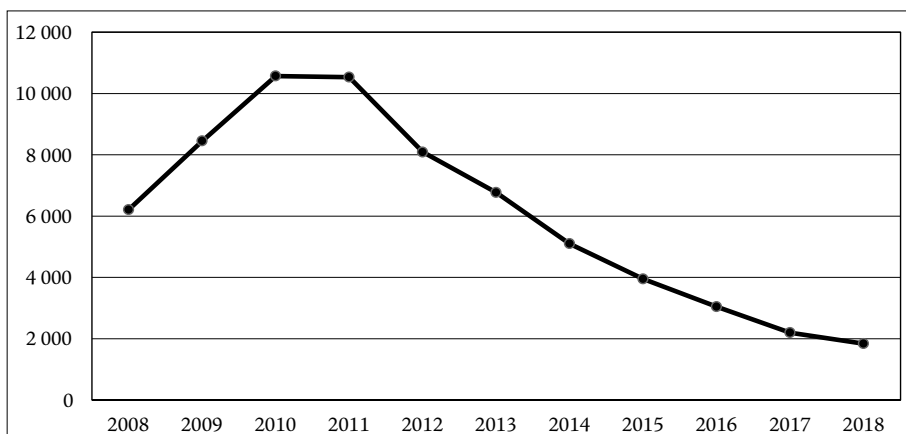

2. ábra: Az alap, osztatlan és felsőfokú (szak)képzésre felvettek jelentkezőkhöz viszonyított aránya, 2008–2018 (%)

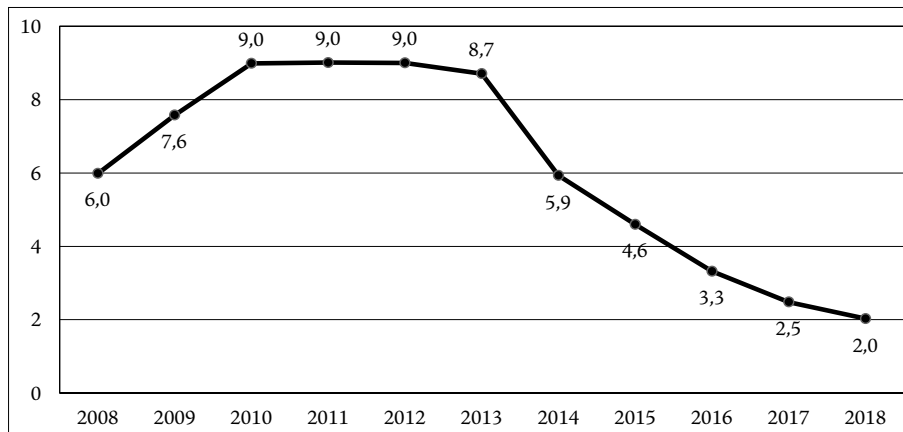
A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű jelentkezők létszámadatai

A jelentkezők és a felvettek létszámadatainál megfigyelt váltakozás a HH és HHH igazolására dokumentumot benyújtott jelentkezők létszámadatainál is megfigyelhető. Annyi különbség látható, hogy az összes jelentkező és felvételt nyert vizsgált időszakban megfigyelhető létszámváltozásával szemben a HH és HHH igazolására dokumentumot benyújtók száma 2012 óta meredeken csökken: a 2008–2010 közötti időszak emelkedése és a 2011. évi stagnálás után 2018-ra a dokumentumot benyújtók száma 2000 fő alá csökkent, vagyis nem éri el a 2010-es évi legmagasabb érték egyötödét sem (3. ábra).

Amennyiben a jelentkezők számához viszonyítjuk a HH és HHH igazolására dokumentumot benyújtottak számát, még szembetűnőbb a csökkenés. A 2013. évi 9 szá-

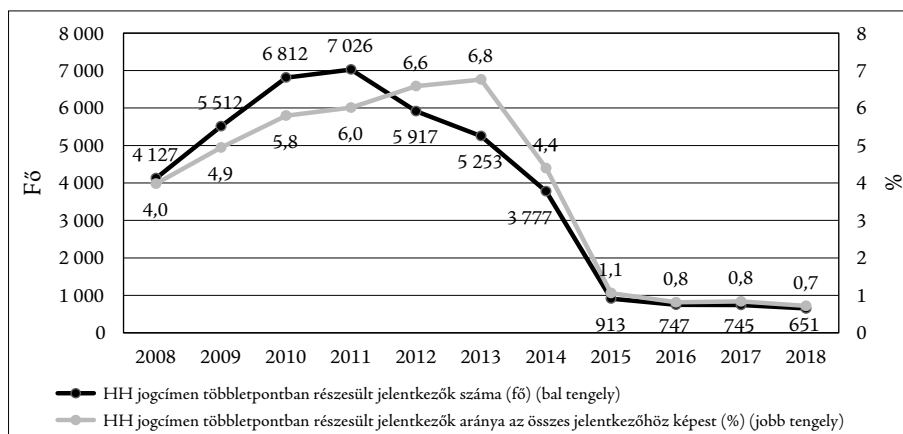
3. ábra: Hátrányos és halmozottan hátrányos helyzet igazolására dokumentumot benyújtó jelentkezők száma, 2008–2018 (fő)

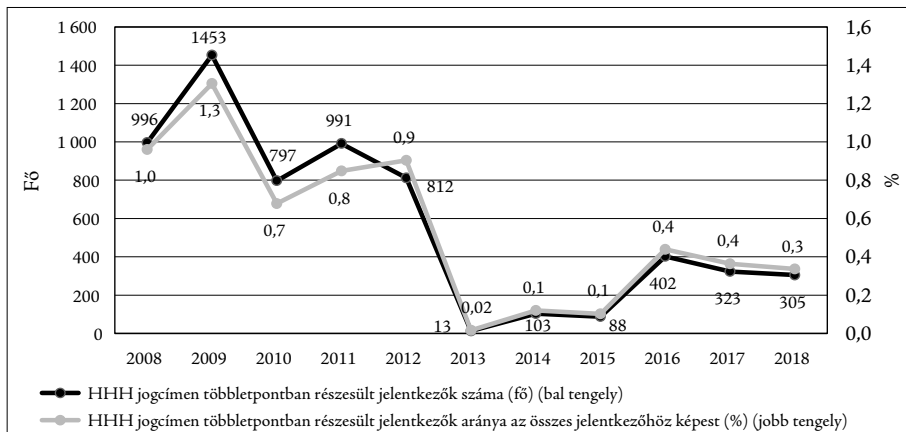
4. ábra: Hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzet igazolására dokumentumot benyújtottak aránya az összes jelentkezőhöz képest, 2008–2018 (%)

zalékos maximum után 2018-ban éppen csak meghaladta a 2 százalékot azoknak az aránya, akik ilyen jogcímen többletpontot szerettek volna igényelni és ennek igazolására dokumentumot küldtek be (4. ábra).

A HH jogcímen többletpontot kapott jelentkezők létszámát és a többletpontban részesült jelentkezők összes jelentkezőhöz képesti arányát vizsgálva megállapítható, hogy 2008–2011 között emelkedő, 2012–2015 között meredeken csökkenő, 2015-től pedig stagnáló tendencia érvényesült (5. ábra). A 2011. évi 7 026 fős maximumhoz képest 2018-ban már csak 651 fő részesült többletpontban, a csökkenés tehát igen jelentős, 90 százalékos. Ugyanezt a tendenciát figyelhetjük meg az arányváltozásnál is: 2015-től az összes jelentkező kevesebb mint 1 százaléka részesült többletpontban ezen a jogcímen. A HH jelentkezők létszámváltozását nem pontosan követte a HH jogcímen többletpontban részesült jelentkezők aránya. Létszámban 2011-ben volt a csúcspont, viszont

5. ábra: A hátrányos helyzet jogcímen többletpontban részesült jelentkezők száma és az összes jelentkezőhöz viszonyított arányuk, 2008–2018

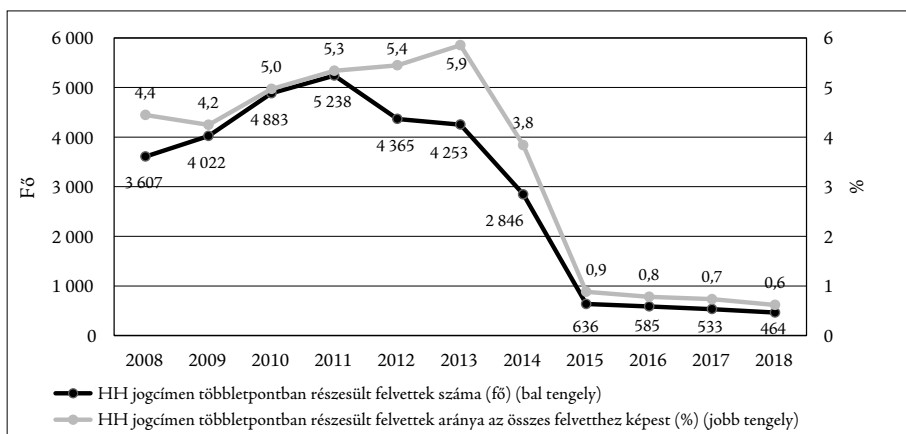

6. ábra: A halmozottan hátrányos helyzet jogcímen többletpontban részesült jelentkezők száma és az összes jelentkezőhöz viszonyított arányuk, 2008–2018

az arányokat nézve 2013-ban, amikor a jelentkezők 6,8 százaléka kapott többletpontot HH-ért. 2015 óta a két diagram fedi egymást, nincs kiugrás sem a HH jelentkezők számában, sem az összes jelentkező számához viszonyított arányában.

A HHH jogcímen többletpontban részesült jelentkezők száma sokkal hektikusabban alakult a vizsgált időszakban, a 2013. évi törés sokkal szembetűnőbb, amikor is mindössze 13 jelentkező részesült többletpontban ilyen jogcímen. A HHH jogcímen többletpontban részesült jelentkezők számának változását szinte pontosan követte a HHH jelentkezők összes jelentkezőhöz viszonyított aránya. E tekintetben is a 2009-es év jelentette a csúcspontot (1,3%), míg a 2013. év volt a negatív rekord (0,02%) (6. ábra).

A jelentkezők mellett érdemes megvizsgálni a felvettek létszámadatait is (7. ábra). A jelentkezőknél megállapított tendencia itt is megfigyelhető: 2008 és 2011 között erőteljes emelkedést mutat a görbe, 2012 és 2013 között a 2011. évi maximum után enyhé

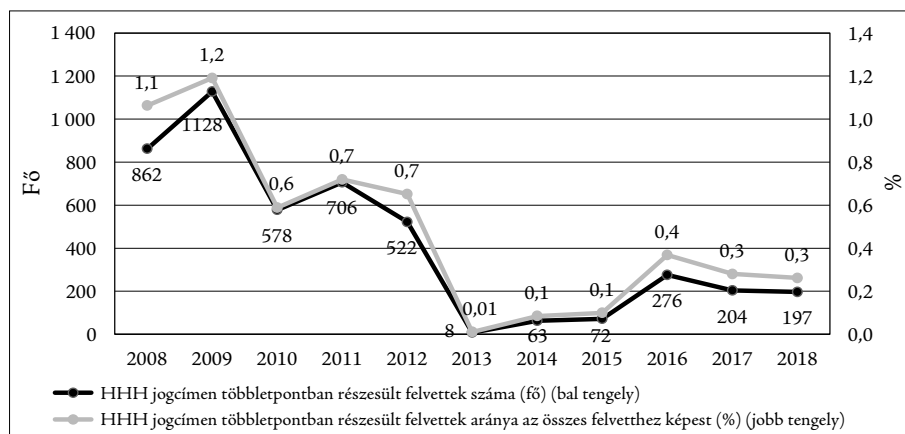

7. ábra: A hátrányos helyzet jogcímen többletpontban részesült felvettek száma és az összes felvetthez viszonyított arányuk, 2008–2018

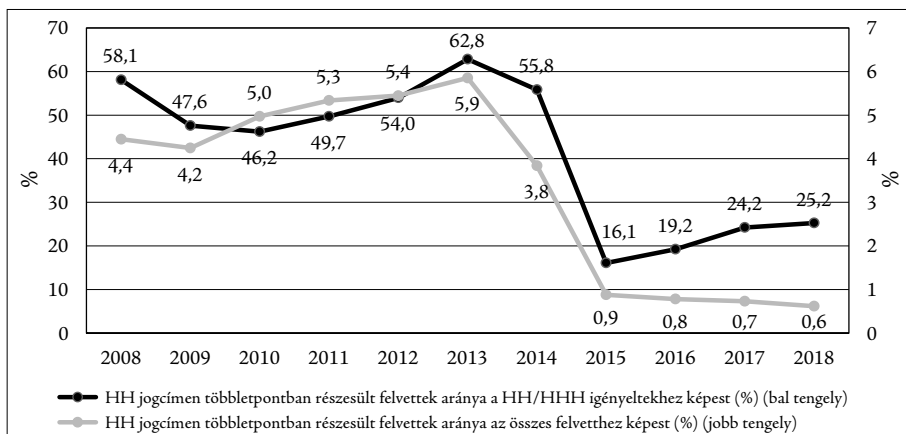
csökkenés tapasztalható, majd 2014-ben a felére, 2015-ben pedig a hetedére esik vissza a felvett HH jelentkezők száma. 2015 után továbbra is csökkenő tendencia érvényesül, igaz ez a csökkenés az előzőekhez képest enyhének mondható. Kicsit más tendenciát láthatunk akkor is, ha a HH felvételt nyertek arányát vizsgáljuk az összes felvételt nyert jelentkező létszámához viszonyítva. 2008 és 2013 között enyhe emelkedést figyelhetünk meg, és a 2013. évi 5,9 százalékos csúcspont után 2015-re 1 százalék alá csökkent az arány, és azóta is ezen a szinten stagnál. A felvételt nyert HH hallgatók létszámváltozását tehát nem teljesen követte a felvett jelentkezőkhöz viszonyított arányuk. Míg a jelentkezők létszáma 2011-ben érte el a csúcspontját, az arány csak 2013-ban tetőzött.

A HHH jogcímen többletpontot szerzett és felvételt nyert jelentkezők létszámadatait tartalmazó 8. ábra tendenciája nagyon hasonló a 7. ábrán bemutatott tendenciákkal. A 2009. évi csúcsponthoz képest, amikor 1 128 felvételt nyert jelentkező kapott HHH jogcímen többletpontot, 2013-ban mindösszesen csak 8 fő (igaz, ekkor csak 13 fő jelezte HHH igényét a jelentkezési lapon). A HHH jogcímen többletpontot kapott felvett jelentkezők összes felvételt nyert jelentkezőkhöz viszonyított arányát tekintve ugyanaz a hektikusság figyelhető meg, mint a HH jogcímen többletpontot igénylők arányánál. A vizsgált időszakban ez az arány csak 2008-ban és 2009-ben haladta meg az 1 százalékot. A 2013. évi mélypont itt is egyértelműen kimutatható, ekkor mindössze a felvettek 0,01%-a kapott többletpontot és az arány 2014-ben sem lépte át a 0,1 százalékot, és 2016 óta sem haladta meg a 0,4 százalékot. A HHH jogcímen többletpontban részesült jelentkezők száma és a felvettekhez viszonyított arányuk szinte teljes mértékben követte egymást, habár 2012-ben még emelkedett a jelentkezőkhöz viszonyított arány, de a létszámuk ekkor már csökkenést mutatott.

A HH jogcímen többletpontban részesült jelentkezők HH és HHH jogcímen többletpontot igénylőkhöz viszonyított arányát vizsgálva megállapítható, hogy 2008 és 2010 között egy enyhén csökkenő, majd 2010-től enyhén emelkedő alakzatot ír le a grafikon. Az arány 2013-ban éri el a csúcspontot, amikor a HH jelentkezők 62,8 százaléka nyert felvételt. 2014-ben enyhén (55,8%), majd 2015-ben drasztikusan bezuhant az arány (16,1%). Azóta enyhén emelkedő tendencia látható, a vizsgált időszak utolsó két évében

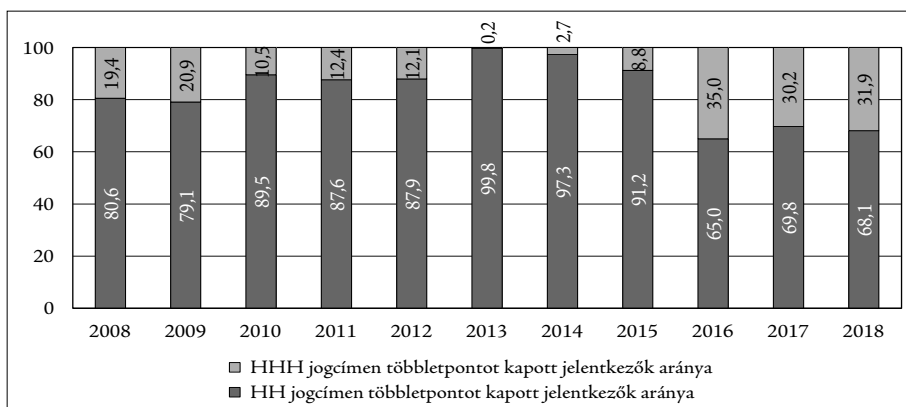
8. ábra: A halmozottan hátrányos helyzet jogcímen többletpontban részesült felvettek száma és az összes felvetthez viszonyított arányuk, 2008–2018

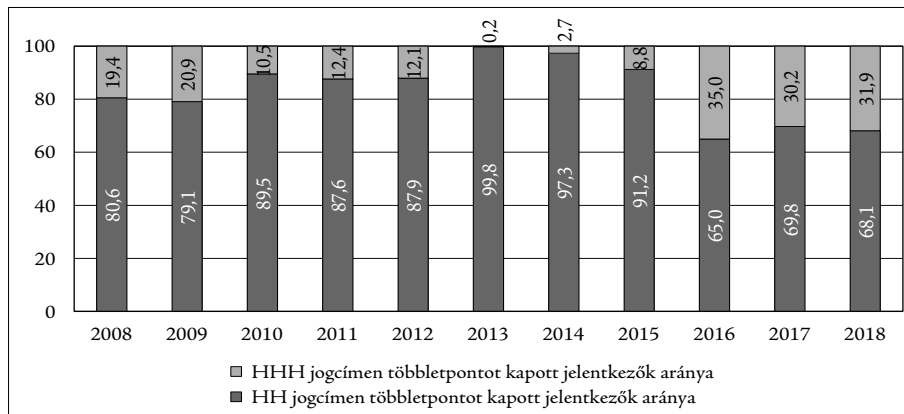
9. ábra: Hátrányos helyzet jogcímen többletpontot kapott felvettek aránya a hátrányos és halmozottan hátrányos jogcímet igényeltekhez és az összes felvett jelentkezőhöz viszonyítva, 2008–2018

az igénylők negyede részesült HH jogcímen többletpontban. Ha ezen arány alakulását a HH többletpontban részesült felvettek összes felvetthez viszonyított arányával vetjük össze, akkor megállapítható, hogy 2008–2013 között a két grafikon hasonló tendenciát mutat: a 2013-as csúcspont után mindkettő meredeken csökken. Ezt követően azonban különbség tapasztalható, hiszen a 2015. évi mélypontot követően a felvettek egyre kisebb aránya részesül többletpontban HH jogcímen, míg az igénylők egyre nagyobb aránya kapja meg az ezen a jogcímen járó többletpontokat (9. ábra).

Mivel nem minden évben lehet egyértelműen megállapítani, hogy a jelentkező HH vagy HHH jogcímen kívánt-e többletpontot igényelni, ezért a HHH jogcímen többletpontban részesült felvett jelentkezők arányát is a HH/HHH igazolására dokumentumot benyújtó jelentkezők számához viszonyítottuk. A mutatót vizsgálva látható, hogy 2008 és 2013 között csökkent a HHH-sok aránya, a 2013. évi mélypont itt is kirajzolódik, az igénylők mindössze 0,1 százaléka részesült többletpontban HHH jogcímen.

10. ábra: Halmozottan hátrányos helyzet jogcímen többletpontot kapott felvett jelentkezők aránya HH/HHH jogcímen többletpontot igényeltekhez viszonyítva, 2008–2018 (%)

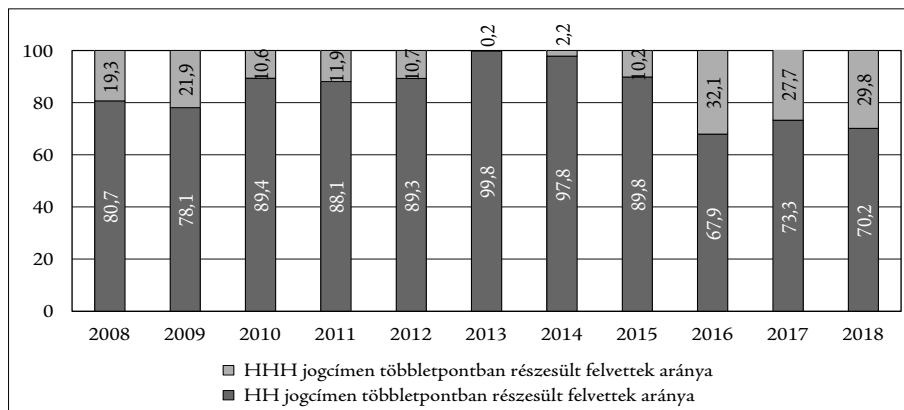

11. ábra: HH és HHH többletpontot kapott jelentkezők aránya a HH/HHH jogcímen többletpontot kapott jelentkezők között, 2008–2018 (%)

Szembevetendő azonban, hogy a HHH-sok aránya 2013 óta meredeken emelkedik, a 2013. évi 0,1 százalékról 2018-ra 10,7 százalékra emelkedett, de így sem éri el a 2008. évi szintet (13,9%) (10. ábra).

A fenti adatok azt a következtetést engednék levonni, hogy a 2013. évi jogszabályváltozás után a HHH jelentkezők aránya a HH/HHH jogcímen többletpontot kapott jelentkezőkhöz viszonyítva csökkent. Ez 2013-ig igaz is – amikor is 1 százalék alatti a HHH jogcímen többletpontot kapott jelentkezők aránya a HH/HHH jogcímen többletpontot szerzett jelentkezőkön belül –, azonban 2016-tól megugrott ez az arány, vagyis azóta a HH/HHH jogcímen többletpontban részesült jelentkezők közül hozzávetőleg minden 3. HHH-s (11. ábra).

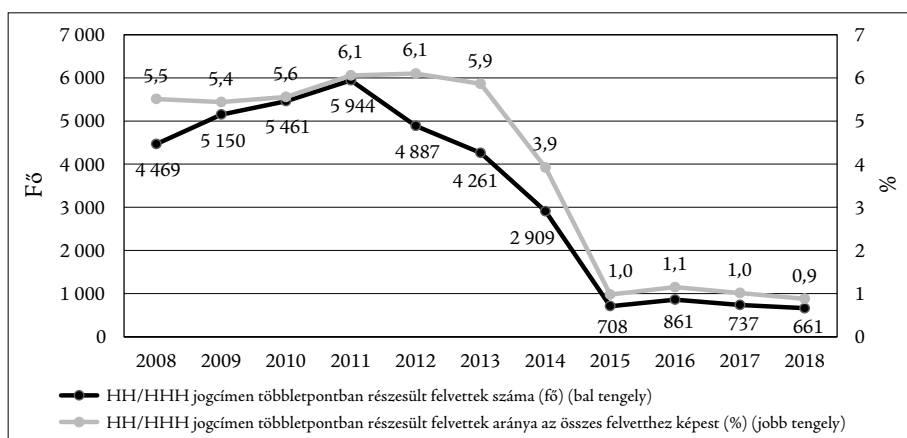
Ugyanezt a tendenciát figyelhetjük meg a HHH felvettek HH/HHH jogcímen többletpontban részesült felvettekhez viszonyított arányok esetében is: 2013-ban a felvételt nyert HH/HHH hallgatók 0,2 százaléka volt csak HHH, ugyanakkor 2016-ban rekordmagas, 32,1 százalék, s azóta is 30 százalék közelében mozog a HHH kategóri-

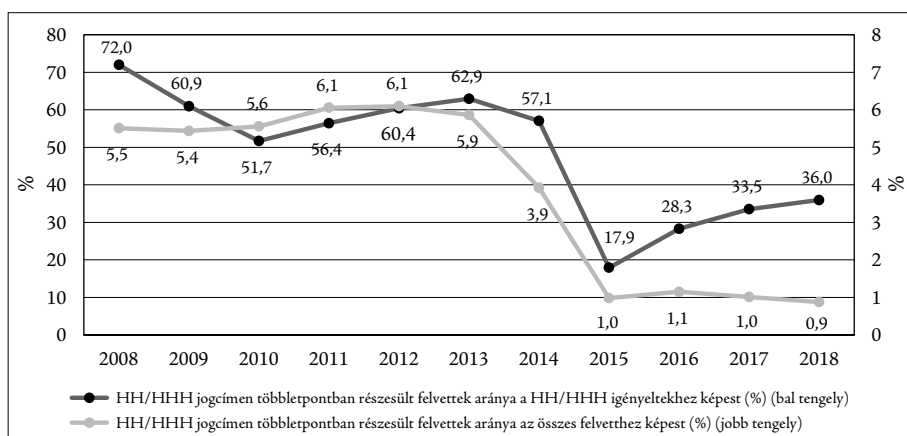
12. ábra: HH és HHH többletpontban részesült felvettek aránya a HH/HHH jogcímen többletpontban részesült felvettek között, 2008–2018 (%)

ában többletpontban részesült felvettek aránya a HH/HHH jogcímen többletpontban részesült felvetteken belül (12. ábra).

Érdemes egy pillantást vetni azokra az adatokra is, amelyek egyben tartalmazzák a HH és HHH jogcímen többletpontban részesült felvételt nyert jelentkezők létszámát és a felvettekhez viszonyított arányát (13. ábra). 2008 és 2011 között emelkedik azon felvettek száma, akik HH vagy HHH jogcímen többletpontban részesültek, 2012–2015 között meredeken csökken, és ez a csökkenés a későbbiekben sem áll meg. Igaz, hogy a létszám 2016-ban és 2017-ben meghaladja a 2015. évi létszámot, de 2018-ban a vizsgált időszakot tekintve a legkevesebb a HH és HHH jogcímen többletpontban részesült felvételt nyert jelentkezők száma (661 fő). A tendencia tehát összességében csökkenést mutat. A HH és HHH jogcímen többletpontot kapott felvett jelentkezők összes felvett

13. ábra: A hátrányos és a halmozottan hátrányos jogcímen többletpontban részesült felvettek száma és az összes felvetthez viszonyított arányuk, 2008–2018

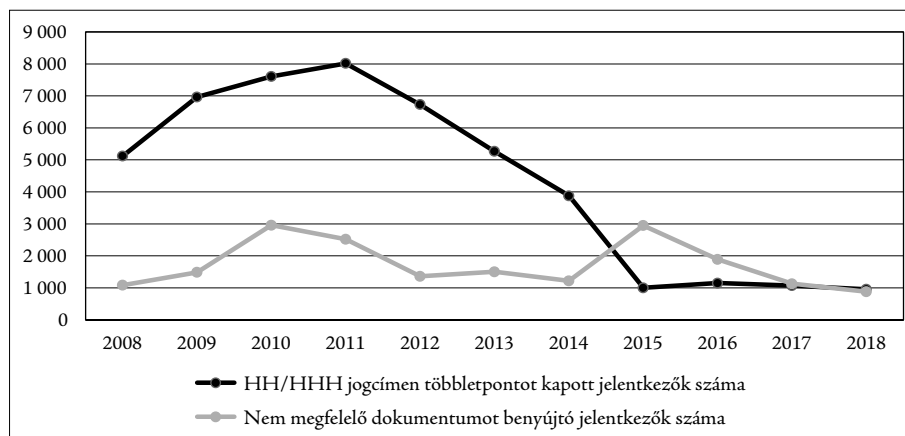

14. ábra: Hátrányos és halmozottan hátrányos helyzet jogcímen többletpontot kapott felvettek aránya a hátrányos és halmozottan hátrányos jogcímet igényeltekhez és az összes felvett jelentkezőhöz viszonyítva, 2008–2018

számához viszonyított arányát vizsgálva látható, hogy 2008 és 2013 között enyhe emelkedés figyelhető meg, a 2013. évi csúcspontot követően 2015-ig egy meredek csökkenés látható, melynek eredményeként 2015-ben már csak a jelentkezők 1 százaléka került felvételre úgy, hogy ezen a jogcímen többletpontot kapott. 2015-től stagnálás, illetve 2018-ra enyhe csökkenés tapasztalható.

Fontos viszonyítási pontként érdemes megnézni a HH és HHH jogcímen többletpontban részesült felvételt nyert jelentkezők többletpontot igényeltekhez viszonyított arányait is. 2008 és 2010 között csökkenő, 2010-től enyhén emelkedő, majd 2013-tól újból csökkenő tendencia érvényesül. 2015-ben volt a legkisebb az arány (17,9%), de azóta némi emelkedés figyelhető meg. Ha ezen arány alakulását a HH/HHH jogcímen többletpontban részesült felvettek összes felvetthez viszonyított arányával vetjük össze, akkor látható, hogy 2008 és 2013 között van mikor a két adatsorban némiképp eltérő tendencia érvényesül, de 2013-at követően 2015-ig egyértelmű a csökkenés. 2015 óta szintén eltérő a tendencia, vagyis a felvettek egyre kisebb aránya részesül többletpontban HH és HHH jogcímen, ugyanakkor azok, akik ilyen jogcímen igénylést adnak meg, nagyobb valószínűséggel kapják meg a többletpontot (14. ábra).

Figyelemre méltó, hogy hány olyan jelentkező volt az egyes években, akik HH/HHH jogcímen többletpontot kaptak és hányan voltak azok, akik rossz dokumentumot nyújtottak be (15. ábra). 2014 előtt mindig többen voltak azok a jelentkezők, akik többletpontot kaptak, a tendencia 2015-ben fordult meg, ekkor már többen voltak azok, akik nem megfelelő dokumentummal szeretnék igazolni jogosultságukat, mint azok, akik többletpontot kaptak. Az is látszik, hogy 2018-ban a trend visszafordult és a többletpontot kapott jelentkezők száma, ha kicsivel is, de újra meghaladja a rossz dokumentumot benyújtó jelentkezők számát.

15. ábra: A HH/HHH jogcímen többletpontot kapott jelentkezők és a nem megfelelő dokumentumot benyújtók száma, 2008–2018 (fő)

Összegzés

A fent bemutatott adatokból megállapítható, hogy a jelentkezők létszámának csökkenése mellett folyamatosan csökken a HH jogcímen többletpontban részesülő jelentkezők

és felvettek száma, valamint a jelentkezőkhöz, felvettekhez, többletpontot igénylőkhöz viszonyított aránya is. Ugyanez mondható el a HHH jogcím esetén is. Összességében tehát nem amiatt van kevesebb HH és HHH jelentkező és felvett, mert csökkenő tendencia érvényesül a jelentkezők és a felvettek létszámában is, hanem az arányuk is jelentősen csökken mind a jelentkezők, mind a felvettek körében. 2015 óta sem a HH, sem a HHH jogcímen többletpontot szerzett jelentkezők aránya nem éri el a jelentkezők 1 százalékát, szemben a 2013-at megelőző időszakokkal, amikor a HH jogcímen többletpontot szerzettek aránya minden évben meghaladta a 4 százalékot, míg a HHH jogcímen többletpontot szerzettek aránya 0,5 és 1 százalék között mozgott. A vizsgált időszak adatai alapján kijelenthető, hogy a jogszabályváltozás miatt csökkentek a HH és HHH jelentkezők arányszámai.

Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni a dokumentumok formai és tartalmi változásait sem. A korábbi évekhez képest nagy visszaesést okozhatott az is, hogy már nem elég, hogy a középfokú tanulmányok ideje alatt valamikor kellett a HH kritériumainak fennállnia, jelenleg azonban csak a felvételi jelentkezési időszak időtartamát lehet figyelembe venni. A szabály kizárja azokat jelentkezőket, akik már elmúltak 18 évesek, korábban érettségit szereztek, és azóta dolgoznak. Ők akkor sem számítanak már HH státuszúnak, ha az egész közoktatásban töltött idő alatt HH státuszúként voltak számontartva (*Berlinger–Megyeri 2015*). Valószínűsíthető, hogy ezért is nőtt meg a nem megfelelő HH/HHH jogcímet igazoló dokumentumok száma 2013 után.

Varga (2013) megállapításai abszolút igazolódtak az adatok elemzése után. Egyrészt egyértelműen megállapítható, hogy a HH/HHH jelentkezők és felvettek létszáma, valamint az összes jelentkezőhöz és felvételt nyert hallgatóhoz viszonyított aránya is csökkent. Ennek oka lehet az, hogy a korábban „csak” HH hallgatók az új jogszabályi környezetben már nem minősülnek HH-snak, és a korábban HHH jelentkezők egy része „csak” HH jogcímen jogosult többletpontra. Nem ismert, és a rendelkezésre álló adatokból nem is ismerhető meg, hogy a jogszabályváltozást megelőzően a jelentkezők és a felvettek mekkora aránya tartozott volna az új jogszabály szerinti HHH kategóriába.

Varga (2013) azon feltételezése, hogy a HHH hallgatók aránya a jogszabályváltozás miatt jelentősen csökkenni fog, csak részben igazolódott. A jelentkezők és a felvettek számához képest valóban csökkent a HHH hallgatók aránya, azonban a HH/HHH jogcímen többletpontban részesült felvettek között éppenhogy megnőtt HHH hallgatók aránya, sőt, 2016 óta minden évben meghaladta a jogszabályváltozás előtti időszak arányait. Ennek oka az lehet, hogy a jogszabályváltozással egy új csoport, az utógondozói ellátásban részesült jelentkezők automatikusan HHH-nak minősülnek. Mivel nem áll rendelkezésünkre adat az utógondozói ellátásban részesülő jelentkezők számáról, a megállapítás csak hipotetikus lehet.

A rendelkezésre álló adatok alapján megállapítható, hogy a felsőoktatásban bevezetett és fenntartani kívánt inkluzív szemlélet a felsőoktatás „kapujában” megjelenik, azonban valódi esélyegyenlőségi szempontoknak nem felel meg. A HH és HHH jelentkezők és felvettek aránya olyan alacsony, hogy a statisztikai hibahatáron belül van a jogszabályváltozás óta. Számuk és arányuk biztosan meghaladja a bemutatott számokat. Annak az oka, hogy mind a létszámuk, mind az arányuk ilyen drasztikus mértékben csökkent, a jogszabályváltozás és a benyújtandó dokumentumok formai és tartalmi kritériumainak változása mellett abban is keresendő, hogy az igazoláshoz szükséges dokumentumokat már nem helyben, a jegyzőtől kell beszerezni, hanem a gyámhivattaltól.

Az esélyegyenlőség a demokráciában alapkövetelmény, ennek biztosításához azonban fel kell ismerni és figyelembe kell venni a fennálló egyenlőtlenségeket, valamint ezeket az egyenlőtlenségekre tekintettel kell kezelni. Az inkluzív bemenet kritériumai akkor teljesülnek, ha igazolni lehet, hogy a bevonás során minden személyre kiterjedően egyaránt érvényesülnek az egyenlő bánásmód és a méltányosság szempontjai (Varga 2015). Összességében megállapítható, hogy a jelenlegi rendszer néhány jelentkezőt megfelelő mértékben kompenzál a felvételi eljárás során, de a jogszabály, ami alapján a kompenzáció megvalósul, a jelentkezők jelentős hányadát kirekeszti.

IRODALOM

- ARATÓ F. & VARGA, A. (2018) *Befogadó Egyetem*. In: PUSZTAI G. & SZIGETI F. (eds) *Le-morzsolódás és perzisztencia a felsőoktatásban*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. pp. 189–207.
- BERLINGER E. & MEGYERI K. (2015) Mélyszegénységből a felsőoktatásba. *Közgazdasági Szemle*, Vol. 62. No. 6. pp. 674–699.
- FORRAY R. K. & VARGA A. (2011) *Inklúzió a felsőoktatásban*. http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/inkluzio_a_felsooktatásban/celok_bevezetes.html [Letöltve: 2020. 08. 18.]
- NYÜSTI SZ. (2012) Hátrányos helyzetben – helyzeti hátrányban a felsőoktatásban. *Felsőoktatási Műhely*, No. 2. pp. 33–49.
- VARGA A. (2013) Hátrányos helyzet az új jogszabályi környezetben. *Iskolakultúra: pedagógusok szakmai-tudományos folyóirata*, Vol. 23. Nos 3–4. pp. 134–137.
- VARGA A. (2015) Az inkluzivitás vizsgálati modellje. In: VARGA A. (ed.) *Az inklúzió szemlélete és gyakorlata*. PTE-WHSz, Pécs. pp. 65–86.

A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)